

הרב אליהו משה וואלף

הצטרפות בור וחוליתו*

לע"נ מו"ז הרב אפרים ראובן
בן ר' נחום חיים זצ"ל

איתא במשנה בשבת צ"ט. "חולית הבור והסלע שהן גבוהין עשרה ורחבן ארבעה וכו'" ובגמ' שם, "מסייע ליה לר' יוחנן דאמר בור וחוליתיה מצטרפין לעשרה." ובתוספות ד"ה מסייע כתבו וז"ל, "א"נ מייתורא דמתניתין שמעינן דמצטרפין לארבעה ולהשתמש ע"ג. ומבואר ששייך הצטרפות של בור וחוליתו למדות של רה"י – לגובה – הצטרפות לעשרה, ולרוחב – הצטרפות לארבעה. ונבארם בעז"ה אחד אחד.

א. הצטרפות לעשרה

ביאור ההצטרפות

החידוש של ר' יוחנן שמצטרפים לעשרה הוא שיכול לעשות מחיצה של רה"י בהצטרפות של עומק וגובה, אע"ג שלהעומד בתוך רה"ר אין הבדל של י' טפחים בינו והרה"י בתוך הבור. ויש לחקור באופן ההצטרפות – האם מצטרפים לעשות חפצא של מחיצה או רק שמצטרפים לעשות היקף של י' בין קרקעית הרשות בתוך הבור והר"ר מבחוץ. ושאלה זו תלוי' על חקירה כללית בהבנת מחיצות רה"י – האם מחיצות רה"י הן

* הרבה מהדברים שבכאן שמעתי מפי מו"ר הרב ש.י. הכהן שפיץ שליט"א ראש ישיבה בישיבה שער התורה גרודנה.

חלק מעצם מבנה הרשות (כמו שיעור רוחב ד' של רה"י) ואז בעינן חפצא של מחיצה – והחידוש של ר' יוחנן הוא ששייך חפצא של מחיצה בהצטרפות עומק וגובה; או שמחיצות רה"י הן רק דבר המבדיל בין רה"י ורה"ר, וי' טפחים הוא שיעור ההבדלה בין הרשויות (ואם היה אפשר להבדיל מקום רה"י מרה"ר באופן אחר לא היו צריכים מחיצות) – ור' יוחנן מחדש ששייך לעשות הבדלה זו בהצטרפות של עומק וגובה.

הנה בגיטין טו: יש מחלוקת אמוראים אם גידוד ה' ומחיצה ה' מצטרפים. ופרש"י שם (ד"ה גידוד ה') וז"ל חריץ עמוק חמשה והקיפו מחיצה חמשה ע"כ. ותוס' שם מקשים עליו דזהו אותו דין של בור וחולייתו שתנן במשניות שבת צט. ועירובין צט: שמצטרפין לעשרה, והיאך תלה רש"י דין זה במחלוקת אמוראים. ותי' הרמב"ן (שבת דף ז:): וכן השיטה לר"ן (שבת צט). שסובר רש"י ששאני בור וחולייתו "שדרך כל הבורות לעשות להם חוליא והו"ל כגדוד עשרה משא"כ בחריץ בעלמא." ולכאורה, קשה לחלק בין מחיצה של חוליית הבור ומחיצה הנעשית משאר דברים – הרי בשניהם יש מחיצת י'. ומו"ר שליט"א ביאר שהבין הרמב"ן בשיטת רש"י שההצטרפות היא לעשות חפצא של מחיצה וסובר רש"י שדוקא מה שדרכו להיות שם מצטרף ולא מה שאין דרכו להיות שם – ומש"ה אע"פ שמבואר במשניות שבור וחולייתו מצטרפים לי', יש מח' אמוראים בגידוד ה' ומחיצה ה'.

ותוס' שם פי' שגידוד ה' ומחיצה ה' היינו תל ברה"ר גבוה חמשה המוקף במחיצה חמשה. ולכאורה אין ראייה מתוס' לחקירה הנ"ל, דיתכן שגובה התל מצטרף עם גובה של המחיצה לעשות חפצא של מחיצה. ברם מתוס' עירובין צג: ד"ה גידוד שכ' וז"ל וצ"ע לענין שבת אם יש תל ברה"ר גבוה ה' ורחב ארבעה ועל גביו עשו מחיצה חמשה שהזורק מרה"ר לתוכו חייב ומתוכו לרה"ר פטור עכ"ל – כלומר שצדדו לחלק שתל ומחיצה חשיבי רה"י דוקא למי שעומד ברה"ר ולא להעומד בפנים. ומזה מבואר

שהצטרפות תל ומחיצה לא הוה חפצא של מחיצה (דא"כ לא שייך חילוק זה) אלא הבדל גבוה י' בין רה"ר ומקום המוקף בתוך המחיצה.¹

גב החריץ העומד בתוך אויר רה"ר

בציור שמצטרפים בור וחולייתו לגובה עשרה (כשיש רוחב ד' בתוך הבור) יש מחלוקת ראשונים בדין גב החולי' העומד בתוך אויר רה"ר. דעת התוספות צט. ד"ה מסייע וצט: ד"ה לאחרים היא שגב החולי' בתוך עשרה אינו רה"י (אלא כרמלית או מ"פ). אבל הרשב"א (עירובין עח) והריטב"א (כאן במתניתין ובעירובין שם) סוברים שאפילו באויר רה"ר גב החוליא הוה רה"י,² משום שאמרינן "לאחרים עושה מחיצה לעצמו לא כ"ש" (צט:); או משום דכמאן דמליא דמיא (שם) או משום חורי רה"י (ז:). וצריך לבאר מח' זו – למה לא רצו התוס' לומר הסברות הנ"ל כשגב המחיצה עומד בתוך אויר רה"ר. ואפשר לומר שהדיון הוא בכח של אויר רה"ר בניגוד לכוחות של רה"י, דתוס' סוברים שאויר רה"ר גובר ושא"ר סוברים שרה"י גובר.

ועוד אפשר לומר שמחלוקת זו תלויה במחלוקת הראשונים בהבנת הסברא "דלאחרים עושה מחיצה". שהראשונים בדף צט: דנים על לשון הגמ' 'ומוקף לכרמלית' ופי' התוספות (ד"ה ומוקף) שבמחיצות העושים מקום של רה"ר לרה"י בודאי אמרינן הכ"ש לעשותן רה"י. ושאלת הגמרא היא דוקא במחיצות העושים כרמלית לרה"י. אבל הרשב"א

¹ וחקירה זו מאד שייכת להסוגיא בדף ז: חקק בו והשלימו לעשרה ובקושיית הראשונים שם מהסוגיא בסוכה דף ד: ותי' (עיי' תוספות, תורא"ש ושאר"כאן ובסוכה דף ד. ובפרט המאירי שם. ובחידושי הגר"ח על הרמב"ם פ"ד מהלכות סוכה הי"א; והתורא"ש בגיטין טו: הקשה על שי' רש"י שם מהסוגיא בדף ז:).

² אלא שהרשב"א סובר שבתוך ג' קשה לומר דחשיב רה"י - והריטב"א סובר שאפי' בתוך ג' הוה רה"י עיי"ש.

והריטב"א מפרשים בשיש על הכותל דין של כרמלית מכבר, והסתפק ר' יוחנן אם נשתנה הדין ע"י הכ"ש. אבל בכותל חדש פשוט שתועיל הכ"ש לשויה רה"י.

ולתוספות (שמחלקים בין כותל שפעל הרבה וכותל שלא פעל כ"כ הרבה), מה שאילת הגמ' – אם ספיקת הגמ' היא אם ראש הכותל חשיב בתוך גידור המחיצות או לא, מאי נ"מ אם זה כותל המקיף רה"ר או כרמלית.

וע"כ נראה בדעת התוס' שספקת הגמ' היא אפי' אם גב המחיצה אינו בתוך גידור המחיצות, מ"מ אפשר שחשיב רה"י מכיון שמחיצות אלו פעלו ליצור רה"י דאם לאחרים עושים מחיצה בשינוי גדול (לשנות רה"ר לרה"י) כ"ש שעושים דין רה"י לעצמן; אבל אם השינוי שעושים אינו כ"כ גדול (מכרמלית לרה"י) אינו פשוט שמועלת לעצמן. ומה שצדדו התוס' לומר ששייך דין רה"י אפי' על מה שחוץ להקיף המחיצות, א"ש (אע"פ שאינו מוכרח) על הצד שהמחיצות אינן מעצם מבנה של רה"י. אבל לשאר דפי' שהסתפק ר' יוחנן אם הולכים בתר דין החדש (רה"י) או בתר דינא קמא (כרמלית) י"ל שהגמ' ידעה שגב המחיצה ראויה להיות רה"י (משום הכ"ש דאומרת שהיא בתוך הגדרת המחיצה, או מדין חורי רה"י או משום דכמאן דמליא) אלא דיש לדון בהתנגדות של דינא קמא של המחיצה. ופי' זו א"ש על הצד שהמחיצה היא חלק מעצם רה"י ומש"ה הסברא החיצונה³ אומרת שגב המחיצה הוה חלק מרה"י.⁴

³ ע"פ א' מהסברות הנ"ל; "לאחרים" או חורי רה"י או כמאן דמלי' דמיא - וכמבואר בראשונים שמכח סברות אלו חשיב גב של המחיצה כחלק מרה"י בכה"ג שאין דין קמא על הכותל.

⁴ ובאמת יש עוד ענינים בהסוגיא שם שצריכים ביאור ונוגעים למה שהבאנו, דצ"ב בשו"ט של הגמ' ובשילוב המסקנה עם צדדי השאלה – כלומר ביחס בין פשטות השאלה – "לאחרים עושה מחיצה" והצד של השאלה "כמאן דמליא דמיא" – אם

ולסכם, יש ב' אופנים להבין הצטרפות בור וחולייתו לעשרה, כעשיית חפצא של מחיצה או כדי לעשות חילוק של י' בין מה שחוקן למחיצות למה שבתוך המחיצות. ויש ב' מהלכים בהבנת שאלת הגמ' על גב מחיצת רה"י גבוה י' ואינה רחבה ד' – ואפשר שהם תלויים זב"ז.

ב. הצטרפות לארבעה

מהחידוש של בור וחולייתו מצטרפים לעשות רוחב של ד' שנמצא בתוס' רואים ששייך רה"י אפילו בלא שטח של ד' טפחים במקום א' (ואע"ג דתניא לעיל ו. דבעינן רוחב ד' ברה"י) ע"פ הכלל ש"מניח עליה מידי ומשתמש" (עי' עירובין עח.), כלומר שמכיון שראוי להניח דף ע"ג המחיצה לעשות שטח שרחבו ד' חשיב כיש ברשות שטח של ד'. וצריך לבאר ענין זה – מה היסוד של הצטרפות, ואיזה חלק נעשה לרה"י.

הראשונים בסוגיין (תוס', רשב"א, ריטב"א) כתבו שדין רה"י בגב החוליא הוא דוקא שהחוליא גבוה י'. והביאור הוא שהנחת דף על מקום פחות מ' יוצרת עמוד שדינו ככרמלית. ונמצא לדבריהם דלא שייך ב' הצטרפויות בב"א (דהיינו לעשרה ולארבעה ביחד).

שיטת תוספות ותורא"ש

מדברי התוס' והתורא"ש מבואר (כאן ובעירובין עח) דרק גב החוליא נעשית רה"י ע"י הצטרפות זו, ולא קרקעית הבור. ולכאורה קרקעית הבור לא הוי רה"י א' משום שאינו רחב ד' ב' ל"ש להכשירו ע"י האפשרות להניח שם דף מכיון שהדף מעכב השימוש בתוך הבור – ואע"פ

שאלת הגמ' היתה מצד שאין גב המחיצה רחב ד' או שהגמ' הסתפקה אם גב המחיצה הוה בתוך הגדרת המחיצה.

שבפועל א"צ להניח שם דף מ"מ אין לנו יותר יתרון מאילו היו נותנים דף בפועל.

ויש להביא ראיה שהחסרון הב' הנ"ל תלוי במח' תוס' ותורא"ש, דסוברים התוס' שהאפשרות להניח דף אינו סותר עשיית רה"י גם בתוך הבור. דעיינן תוס' גיטין טו: שהקשו על פירושם בגידוד ה' ומחיצה ה' (תל גבוה ה' המוקף מחיצה ה') למה בעינן החידוש שגידוד ומחיצה מצטרפים, בלא"ה התל הוא רה"י משום שראוי להניח שם דף. ואם הנחת דף מועלת רק לע"ג אין כאן קושיא דהנחת הדף מועלת דוקא ע"ג והצטרפות של גידוד ומחיצה מועלת גם לתוכו. ונראה שסוברים התוס' שהאפשרות להניח דף מרשאת לנו ליחשב המקום כד', ומאחר שבפועל אין שם דף לא נסתלק השימוש בתוך הבור, ושייך רה"י גם בתוך הבור (ואין ראיה משם לענין החסרון הא' הנ"ל, משום שבפשטות מיירי בתל רחב ד', מ"מ יש ראיה שה'דף' לא חשיב כמפסיק). ברם, בתוס' הרא"ש שם תירץ לקושית התוס' שהנחת הדף מועלת רק לע"ג ולא לתוכו – דאם יניח דף ע"ג התל מה שתחת הדף יהיה כרמלית כמו בית שאין בתוכו י' וקירוי משלימו לי' (ע' לעיל דף ז.) – כלומר שהרא"ש סובר שצריך להתנהג כאילו הניח בפועל ולא שייך לעשות תוכו רה"י.⁵

הערה על שיטת התוספות בסוגיא דכוורת

ע"פ מה שנתבאר מדברי התוס' והרא"ש בסוגיין, דכשארין ד' בתוך הבור דוקא ע"ג נעשה לרה"י, יש להעיר על שי' התוס' (והרא"ש) לעיל בסוגיא דכוורת (ח. ד"ה רחבה) שפי' כרש"י נגד הר"ח שיכול להצטרף עובי דפנות הכוורת להשלים שיעור רוחב רה"י משום דחזי

⁵ ועי' גליונות החזו"א לחידושי הגר"ח הלוי (פי"ד מהל' שבת ה"א סד"ה ואיזו) שכתב כדעת הרא"ש ומבואר שר' חיים ז"ל הבין כתוספות שאי בעי מנח עלי' מידי אינו מונע דין רה"י בתוך הבור.

למינח עליה מידי להשתמש - והיינו כציור של סוגיא - הנחת הדף במקום שאין בתוכו רוחב ד'. ופי' התוספות שם דאם זרק כוורת מרה"י לרה"ר פטור משום דהוה כזורק מרה"י לרה"י. וקשה היאך שייך פטור מרה"י לרה"י, אם דוקא הגב של דופני הכוורת (מה שע"ג הכוורת) הוה רה"י ולא הכוורת עצמה (מכיון שאין רוחב ד' בתוך הכוורת). ובאמת תוס' שם בד"ה כפאה כתבו (בנוגע לכוורת גבוהה י' שכפאה על פי') וז"ל וכיון דע"ג רה"י פטור הזורק עכ"ל דבמה שע"ג הוה רה"י מספיק לפטור (שבציור שכפאה ע"פ בודאי תוכו לא הוה רה"י דלא עדיף מבית שאין תוכו י') וא"כ מבואר להדיא שסוברים התוספות שפטור הזורק אפילו אם הרה"י הוא דוקא ע"ג הכוורת, מ"מ, לדברינו נמצא שאפילו כשהכוורת עומדת על שוליה דוקא גב הדופן הוה רה"י. ועיין בדברי החזו"א (בגליונותיו שם ד"ה ואמאי) שכתב על ענין זה וז"ל כיון דחשיב לעשות ע"ג רה"י מבטל ליה לרה"ר עכ"ל. ודבריו צריכים ביאור. ועי' דברות משה סי' ז' ענף א' שדן בקושיא זו.⁶

שיטת הרשב"א

כדי להבין שיטת הרשב"א יש להקדים בב' קושיות של החזו"א על דבריו. לעיל בסוגיא דכוורת כתב הרשב"א (ליישב קושית התוספות על הר"ח מערובין דף עח.) שאמרינן 'אי בעי מנח' דוקא בכותל עבה וז"ל העשויים לכסות עליהם ולהשתמש, משא"כ בכוורת ומחצלת עכ"ל כלומר בכותל קלוש שאינו ראוי להעמיד עליו דף לא שייך לחשוב שיש ע"ג שטח של ד'. והרשב"א הביא ראיה לחילוק הנ"ל ממימרא דאביי בדף ק. שאם זרק מחצלת לבור עמוקה י' ורחבה ח' וחילק הבור במחצלת (ונמצא שכל חלק של הבור פחותה מד' ולא הוה רה"י) פטור – ואם אמרינן הכלל של הנחת הדף בכל סוגי הכתלים (אפילו כותל קלוש) "מאי סילוק מחיצה

⁶ וע"פ מה שהוכחנו לעיל מתוספות גיטין טו': שה'דף' אינו מסלק ההשתמשות של תוך הבור יותר קל לצדד שיהי' דין חורי רה"י בתוך הבור.

איכא והלא אף המחצלת שנעשה כותל לבור עולה מן המנין. ותמה החזו"א (סימן ס"ג ס"ק א') על ראית הרשב"א דהיאך שייך הנחת הדף בבור עמוק י', הרי הנחת דף ע"ג הבור משלים שטח של קרקע רה"ר – ולא שייך "אי בעי מנח" בבור אלא בעמוד שמסולק מקרקע של רה"ר. (ולאידך גיסא, האחרונים הוכיחו מדברי הרשב"א שהסברא שאי בעי מנח מועלת לעשות רה"י גם בתוך הבור, דהרשב"א הוכיח שאי בעי מנח שייך דוקא בכותל בריא ממה שתוך הבור לא חשיב רה"י מכח האפשרות להניח שם דף ע"ג. אולם נראה שמדברי הרשב"א יכולים להוכיח רק כמו שהוכחנו לעיל מדברי תוס' גיטין טו: שהאפשרות להניח דף אינו מבטל השימוש של תוך הבור. אבל אין ראיה מדברי הרשב"א כאן שע"י הנחת הדף חשיב רה"י בתוך בור שאין רחבו ד' – שאם המחצלת אינה ממעטת רוחב הבור יש רוחב ח' בתוכו.

בסוגיא דביצאתה דמישן (שבת דף קא.) מקשים התוס' בד"ה הני על פירש"י שם וז"ל (קושייתם הג') ועוד למה לי מלינהו קני ואורבני אע"ג דלא מלאן כיון דיכול למלאות חשיב רה"י כדאמר בפרק חלון (עירובין דף עח.) משום דאי בעי מנח עליה מידי ומשתמש עכ"ל. והרשב"א שם תי' קושית התוס' שמבואר בערובין עח. דאי בעי מנח מועיל רק להשלים ההשתמשות של המקום – אבל אינו יכול ליצור מקום ד' מחדש (ובביצאתה דמישן אין מקום ד' בקרקעית הספינה והלכך סובר רש"י דאין לומר אי בעי מנח עליה מידי).⁷ והקשה החזו"א (סימן ח' ס"ק כג ד"ה ולפ"ז) מדברי הרשב"א בסוגיא דכוורת (ח.) שכתב שבדפנות בריאות אמרינן אי בעי מנח, א"כ למה לא אמרינן אי בעי מנח גם בביצאתה דמישן.

ולכאורה יש תשובה א' לב' הקושיות של החזו"א – שהרשב"א לא הבין כהתוס' ותורא"ש (שהאפשרות להניח דף מחשיב המקום ע"ג

⁷ וז"ל הרשב"א שאילו מילא רשות הרבים יתידות ברוחב ד' לא יעשה רה"י בכך משום דאי בעי מנח עליהו מידי עכ"ל.

החוליא כשטח של ד' כאילו היתה שם דף), אלא דעת הרשב"א שאי בעי מנח הוא אופן לאחד כל הבור לתועלת א' וזה כולל גב החוליא וקרקע של הבור – שהאפשרות להניח דף ע"ג החוליא הוא אופן להצטרף תוך הבור עם גב של חולית הבור לשימוש א'.

ולשון הרשב"א בחידושו לשובת דף צט, בעירובין דף עח ובספר עבוה"ק ש"ג אות כג מורה להבנה זו של הצטרפות ולא כהבנת התוספות והרא"ש יעו"ש.⁸

וע"פ הנ"ל אפשר להבין מה שנראה כסתירה גלויה בדברי הרשב"א. שבדף צט הרשב"א פירש שלא אמרינן אי בעי מנח בורק מחצלת ע"פ סברת הירושלמי (פרק הזורק ה"ג) דאמרינן אי בעי מנח דוקא כשעומד מרובה על החלל. וסיים דבריו שם וז"ל ויותר מזה כתבתי בפ"ק דמכילתין גבי זרק כוורת בסייעתא דשמיא עכ"ל. וקשה מאד דבסוגיא דכוורת (בדף ח.) הרשב"א הוכיח מזרק מחצלת שלא אמרינן אי בעי מנח בדפנות רעועות שאינן ראויות להעמיד דף – ולא משום שאין העומד רבה על החלל כמו שכתב בדף צט. ועוד קשה שמבואר מדבריו בדף ח. שסובר הרשב"א שהבבלי חולק על הירושלמי – דכתב שם שהגמ' בדוקא נקט ציור של כוורת ולא תיבה, שדוקא בכוורת שדפנותיה רעועות לא אמרינן אי בעי מנח אבל בתיבה שיש לה מחיצות חזקות אמרינן אי בעי מנח – אע"ג שבתיבה אין העומד מרובה על החלל! וא"כ היאך פי' (בדף צט) הגמ' בורק מחצלת ע"פ הירושלמי.

⁸ ומו"ר שליט"א הוכיח דבר זה גם מתירוץ הרשב"א לקושית התוס' בסוגיא דביצאתא דמישן דהרשב"א תי' דאמרינן אי בעי מנח דוקא במקום רחב ד' – והרי בלא הצטרפות גב החוליא עם חלל הבור גם בציור של בור וחוליתו יחסר שיעור רוחב ד' – והרי בבור וחוליתא אין בתוך הבור רוחב ד' ובעינן הצטרפות של גב החוליא להשלים שיעור ד', מ"מ המקום שמאפשר לנו לומר סברת אי בעי מנח אם לא מצרפים מקום קרקע של הבור ביחד עם גבי החוליא.

וע"פ דברינו לא קשה כ"כ – שאפילו אם דעת הבבלי דלא כהירושלמי (ולא בעינן עומד מרובה על החלל) מ"מ ביסוד מודים הבבלי והירושלמי שמצטרפים גב החוליא וחלל הבור – להבבלי ההצטרפות היא ע"י עשיית השתמשות מאוחדת בין אויר הבור וחולייתו – ולהירושלמי הוא ע"י מה שהעומד רבה על החלל ומבטלה (או מה שדומה לביטול). כלומר בניגוד להבנת התוס' דאי בעי מנח הוא רק למה שע"ג הדף, לדעת הרשב"א, וכן להירושלמי, המקום ד' הוא הצטרפות בין תוך הבור והחוליא. ולפי"ז אע"ג שעדיין צ"ע קצת בדברי הרשב"א במה שמפרש הסוגיא דמחצלת בב' מהלכים נפרדים, מ"מ יש קשר בין סברת הירושלמי ודעתו במה שמצטרפים גב החוליא ותוך הבור, ואע"ג שסובר הרשב"א שהבבלי חולק על הירושלמי (כמבואר בדבריו בדף ח ובעבוה"ק ש"ג א') מ"מ הוא מביא את הירושלמי שדומה לשיטתו.⁹

ונמצא שיש ג' מהלכים בהבנת ההצטרפות לארבעה. א', שי' התוס' דהכח להניח דף עושה גב החוליא לרה"י. ב', שי' הרשב"א – הצטרפות בור וחולייתו לעשות מקום ד'. ג', שי' הירושלמי שבעינן עומד מרובה – ומשמע שהעומד מבטל החלל (כמו יסוד עומד מרובה במחיצות).

שיטת הרמב"ם והר"ח

⁹ וע' נשמת אדם (כלל מ"ז אות א') דמבואר מדבריו שהבין בשי' הרשב"א כדברינו שגם תוך הבור נעשה רה"י, אבל החזו"א (סימן ס"ב ס"ק יב ד"ה שם תוד"ה אלא) כתב שאפילו להרשב"א דוקא ע"ג הוה רה"י. וגם המ"ב (סימן שמ"ה ס"ק ג) כתב שלכו"ע לא נקרא רה"י כ"ז שאין בחללו דע"ד – שלא כדברינו בדברי הרשב"א.

ומדברי תוס' רבינו פרץ בעירובין (דף עח) מבואר שדעתו שגם תוך הבור הוה רה"י. ויש חידוש נוסף בדבריו ששייך הצטרפות לעשרה ולארבעה ביחד – וזה כנגד מה שהבאנו מהראשונים אצלנו (ואפילו הרשב"א) שכתבו שאם אין ד' בתוך הבור דוקא כשחולייתו גבוה עשרה שייך רה"י ע"ג שאין מצטרפין לגובה ולרוחב בב"א.

עי' חידושי ר' חיים הלוי פי"ד מהלכות שבת ה"א שדן בארוכה בענין הצטרפות לארבעה, ומשמעות הרמב"ם שצריך רוחב ד' בתוך היקף המחיצות (כלומר שאין מצטרפים עובי המחיצות). ויש להעיר על דברי הגר"ח ז"ל שיתכן מאד שהרמב"ם שפי' הסוגיא בעירובין עח באופן חדש ושלא כשא"ר (כמבואר מדבריו בפי"ד ה"ט ובהשגת הראב"ד שם) סובר שאין מצטרפים להשלים שיעור ד' ברוחב הבור ומש"ה כתב דבעינן רוחב ד' בתוך המחיצות דוקא.¹⁰

ג. יחס בין הצטרפות לעשרה והצטרפות לארבעה

עוד נשאר עלינו לבאר הקשר בין הצטרפויות אלו – הצטרפות לגובה עשרה והצטרפות לרוחב ד'. ועי' בתוס' צט. ד"ה מסייע דבתי' השני פי' דמייתורא דמתניתין שמעינן דמצטרפים לארבעה ובזה ניחא מה דנקט התנא "גבוהין עשרה" ו"הניחן על גבן" – כלומר שהתוס' פי' שמשנתינו מיירי בהצטרפות לארבעה – דאע"ג שהגמ' הביאה מימרא דר' יוחנן שמצטרפים לעשרה, החידוש של משנתינו הוא הצטרפות לארבעה (ואע"ג שכתבו התוס' שזה מייתורא דמתניתין, מ"מ הם מפרשים משנתינו בהצטרפות לארבעה). ולכאורה רואים מזה שיש קשר בין הצטרפויות אלו, דאל"כ אין ראוי להביא מימרא של ר"י דמצטרפין לעשרה לפרש ציור של הצטרפות לארבעה. ומבואר כזה גם מלשון תוס' הרא"ש כאן וז"ל א"נ מייתורא דמתני' שמעינן דכי היכי דבור וחולייתו מצטרפין לעשרה מצטרפין נמי לארבעה וכו' עכ"ל. ועוד המימרא דבור וחולייתו מצטרפין לארבעה בירושלמי (פ' הזורק ה"ב) הוא מר' יוחנן בעל המימרא בתלמוד בבלי שבור וחולייתו מצטרפין לעשרה.

¹⁰ והרמב"ם פירש הסוגיא בעירובין (עח). כפירש הר"ח שם. ודברי הר"ח בעירובין עולים יפה עם דבריו בסוגיא דכוורת (המובא בתוס' ח.). שלא מצטרפים עובי דופני הכוורת להשלים שיעור רוחב רה"י.

ומדברינו הנ"ל מצינו צדדים לפרש ההצטרפויות באופן חזק ובאופן קל – כלומר הצטרפות לעשרה כחפצא של מחיצה או רק השלמת המרחק בין קרקע הבור ורה"ר. ובהצטרפות לד' יש לפרש כהרשב"א (או כהירושלמי) דמצטרפים חלל הבור (אז"ר הבור) וגב החולי' או כתוס' דנחשב כמו שיש דף מע"ג הבור. ועדיין צריך ביאור בתוקף הקשר ביניהם.

להלכה מבואר (רמב"ם פט"ו הט"ו ושו"ע סי' שנ"ד סע' א') דמצטרפים לעשרה אבל אינו פשוט להצטרף לארבעה. עי' רמב"ם פי"ד ה"ה ובשו"ע סי' שמ"ה ס"ב, ועי' מ"ב סק"ב. וחזו"א (או"ח סי' ס"ח ס"ק כ"ג ד"ה לפי"ז) כתב להלכה שמצטרפים גם לד' (עכ"פ במחיצות ראיות להניח דף עליהם).